

*Приходченко Т.А.,
к.е.н., доцент,
докторант кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана*

УПРАВЛІННЯ ЗБАЛАНСОВАНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Анотація. У статті сформовано теоретико-методичні засади управління збалансованим розвитком регіону. Досліджено поняття та сутність збалансованого розвитку регіону та управління ним. Обґрунтовано методологічний підхід до управління збалансованим розвитком регіону. Розроблена мультипарадигмальна модель регіонального розвитку. Визначено склад основних сфер, об'єктів і суб'єктів реалізації основних завдань розвитку економіки регіону, опосередкованих дією інституційних чинників.

Ключові слова: регіон, регіональна економіка, регіональне управління, сталий розвиток, управління збалансованим розвитком регіону.

Постановка проблеми. Проблема збалансованого розвитку регіонів постає перед кожною державою світового співтовариства, адже від успішності розвитку окремих регіонів залежить розвиток країни в цілому.

У сучасний період є актуальною вимога реалізації функцій управління розвитком регіону, на засадах забезпечення умов збалансованого розвитку, з урахуванням впливу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

Реалізація принципів збалансованого управління регіональним розвитком передбачає розробку адекватної методології управління. Існуючі на даний час підходи тяжіють до принципів сталого розвитку, але дана концепція потребує суттєвого доопрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При значному обсязі наукових робіт, присвячених проблемам управління регіональним розвитком в Україні, питання збалансованого розвитку регіонів в наукових публікаціях відображені недостатньо, так як проблема є досить новою і своєчасно дуже важливою для української теорії і практики регіонального управління.

Теоретичною та методологічною основою даного дослідження є наукові праці зарубіжних учених: Е. Алаєва, Ю. Гладкого, М. Портера, П. Самуельсона, А. Смита, В. Фадєєва, І. Фішера, Д. Хікса, А. Чистобаєва, У. Шарпа, О. Швецова, а також вітчизняних учених: В. Бойченко [1], В. Вакуленка [2], В. Воротіна [3], М. Долишнього [4], Я. Жаліла [3], І. Заблудської [5], Ю. Ковбасюка [2], В. Кравціва [4], В. Лук'яніхіна [6], Л. Масловської [7], М. Орлатого [2]. Питанням управління регіонами присвячені праці О. Амоша, Г. Атаманчука, С. Білої, З. Варналія, Н. Гавкалової, З. Герасимчука, Б. Данилишина, М. Дністрянського, Ф. Заставного, С. Злупка, В. Керецьмана, В. Куйбіди, В. Мамонової, О. Новікової, Я. Олійника, В. Поповкіна, В. Симоненка, В. Тертички, М. Тимчука, М. Фащевського, М. Чумаченка, О. Шаблія та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Науковою спільнотою створене значне науково-теоретичне підґрунтя проблематики, проте дискусійність категорійного апарату, відсутність ціліс-

ності концепції забезпечення збалансованого розвитку регіону підтверджує актуальність та необхідність подальшого вивчення цього питання. Отже, цілі, завдання, принципи і методи управління збалансованим розвитком регіону потребують подальшого дослідження і адаптації до українських умов.

Мета статті полягає у вдосконаленні теоретико-методичних засад управління збалансованим розвитком регіону. Відповідно до поставленої цілі вирішуються наступні завдання: обґрунтування методологічного підходу до управління збалансованим розвитком; розробка мультипарадигмальної моделі регіонального розвитку; визначення основних сфер, суб'єктів та об'єктів реалізації ключових завдань розвитку економіки регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виходячи з трактувань сутності, об'єкта та суб'єкта управління розвитком регіону (УРР) можна стверджувати, що предметом УРР є регіональна економіка та всі процеси, які в ній відбуваються (суспільне відтворення, функціонування галузевих та міжгалузевих утворень, розвиток ринкових відносин тощо). Тобто, метою УРР є створення умов для динамічного і збалансованого економічного розвитку території, підвищення рівня життя її мешканців, подолання бідності і безробіття за допомогою поєднання ринкових механізмів та цільового регулювання, залучення інвестицій, розширення ринків збуту, зниження витрат виробників тощо. Відповідно до мети УРР до його задач можна віднести наступні: створення умов для підвищення якості життя мешканців регіону; забезпечення розвитку інфраструктури управління розвитком регіону; реалізація соціально-економічного потенціалу регіону за допомогою використання природно-ресурсного, виробничо-економічного, науково-технічного та людського потенціалів; стимулювання розвитку сфер і галузей регіону; обґрунтування та реалізація програм розвитку регіонів з урахуванням стратегії диверсифікації; децентралізація влади, розмежування та розширення функцій та повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування [1, с. 192-193].

Дослідження визначень «збалансований розвиток регіону» спонукає до висновку, що єдиного визначення цього терміну не існує; науковці в тій чи іншій мірі визначають, що збалансований розвиток не можливий без об'єднання соціальної, економічної та екологічної складових. Узагальнюючи підходи до розкриття поняття «збалансованість», можна визначити, що збалансованість – це процес відтворення та пропорційного розподілу ресурсів на економічні, соціальні, екологічні цілі, який дасть змогу підтримки їхньої рівноваги та розвитку. Автори визначають, що найбільш сприйнятливим напрямом для досягнення збалансованості є інтеграція економічного, соціального, екологічного підходів, бо саме вони впливають на підвищення рівня та якості життя населення на основі забезпечення збалансованого розвитку всіх елементів системи. Отже, збалан-

сований розвиток регіону слід визначити, як процес змін економічних, соціальних, екологічних сфер регіональної системи, що призводять до якісних рівноважних перетворень у напрямі підвищення рівня і якості умов життєдіяльності людини. Збалансований розвиток слід розглядати як багатомірний та багатаспектний процес, що відбувається для досягнення економічних, соціальних та екологічних цілей для забезпечення рівня та якості життя населення [5, с. 30].

Можна виділити три підходи до розуміння суті управління збалансованим розвитком регіонів. По-перше, управління розвитком регіонів розглядається як сукупність економічних, правових, організаційно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення поєднання інтересів держави й окремих регіонів; по-друге, управління розвитком регіонів тлумачиться як система цілей і завдань органів державної влади та механізмів їх реалізації; по-третє, управління – це комплекс законодавчих, адміністративних та економічних заходів, спрямованих на стимулювання ефективності соціально-економічного розвитку регіонів. Проаналізувавши позитивні сторони та недоліки кожного з наведених підходів, під регіональним управлінням слід розуміти вид діяльності з розробки, реалізації та регулювання комплексу цілей, заходів і дій, спрямованих на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів на основі взаємоузгодження загальнодержавних та регіональних інтересів [6, с. 37].

Теоретичне обґрунтування методологічного підходу до управління збалансованим розвитком регіону базується на застосуванні сучасних концепцій регіонального економічного розвитку, включаючи неокласичну економічну теорію, концепцію «полюсів зростання», теорію кластерів, теорії та концепції розміщення виробництва, концепцію сталого розвитку, а також інституціоналізм, що дозволяє здійснити конвергенцію підходів, властивих «чистої економіки» та підходів, які розвива-

ються в рамках концепції зацікавлених сторін для забезпечення ефективного управління збалансованим розвитком регіонів.

Основою для формування системи методів та інструментів управління збалансованим розвитком виступають підходи, які відображені у таблиці 1.

Особлива роль інституціональної теорії господарського розвитку в обґрунтуванні підходів до управління збалансованим розвитком регіонів визначається ключовою тезою цієї теорії, згідно з якою сучасна економіка підпорядкована інституційним правилам, сформованим в тривалому історичному розвитку господарства та суспільства. Отже, найважливішою складовою концепції збалансованого розвитку регіональної економіки в Україні повинні стати громадські, правові, фінансові інститути, а також інститути, що існують у сфері власності та державного і регіонального управління.

З позицій збалансованого розвитку необхідно передбачити узгодження інтересів різних зацікавлених груп, які можуть ставитися до різних інститутів. При цьому баланс інтересів може бути досягнутий на основі таких підходів:

- широкого громадського обговорення ключових проблем управління регіональним розвитком;
- широкого інформування всіх зацікавлених груп про всі етапи процесу прийняття та реалізації управлінських рішень.

При проведенні комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку регіону повинні враховуватися наступні основні принципи:

- комплексність оцінки, яка забезпечує облік усіх найважливіших складових показників рівня соціально-економічного розвитку регіонів України;
- системність оцінки, яка передбачає врахування взаємозв'язків базових показників і характеристик регіонального розвитку;

Таблиця 1

Теоретичні та методичні основи управління збалансованим розвитком регіональної економіки

Теорія або підхід	Методичний інструментарій
Системний підхід	<i>Системний аналіз</i> як метод, що дозволяє дослідити системні характеристики регіону, ідентифікувати склад і структуру підсистем соціально-економічної системи регіону, виявити їх взаємозв'язок. <i>Метод систематизації</i> передбачає використання таких інструментів, як класифікація, типологія, концентрація для структуризації закономірностей розвитку і розробки адресних локальних заходів, спрямованих на стимулювання виявлених сукупностей об'єктів управління.
Теорія регіональної економіки	<i>Балансовий метод</i> є основою прогнозування соціально-економічного розвитку регіону. Складання регіональних балансів за ключовими напрямками (матеріально-фінансовий, природно-ресурсний, соціально-демографічний, інфраструктурний) дозволяє забезпечити доцільне співвідношення між видами господарської діяльності, товарно-грошовими потоками як внутрішніми, так і експортно-імпортними по відношенню до регіону, демографічною ситуацією та міграційними потоками та напрямками розвитку інфраструктури. Застосування балансового методу повинно забезпечити подолання існуючих диспропорцій у розвитку соціально-економічної системи регіону і перешкоджати виникненню нових. <i>Метод індикативно-регулятивного планування</i> передбачає формування системи індикативних планових показників, які задають бажаний сценарій розвитку соціально-економічної системи регіону та використання системи економічних та адміністративних регуляторів для стимулювання господарюючих суб'єктів до досягнення індикативних показників. <i>Методи територіально-економічних досліджень.</i> У рамках даної групи методів виділяються дослідження шляхів формування і розвитку територій, вивчення розвитку і розміщення продуктивних сил, дослідження регіональних і територіальних аспектів розвитку окремих галузей економіки та міжгалузевих кластерних утворень; дослідження виробничих функцій окремих поселень, міст і агломерацій.
Математична школа неокласичної економічної теорії	<i>Методи економіко-математичного моделювання</i> (моделювання оцінки ефективності програмних рішень і проектів; моделювання територіальних пропорцій розвитку економіки регіону; моделювання процесів розвитку агломерацій)
Інституціоналізм	<i>Соціологічні дослідження</i> дозволяють виявити існуючі соціальні групи та громадські інститути, узагальнити та структурувати інформацію про притаманні їм інтереси; виявити основні тенденції в динаміці суспільної думки щодо прийнятих управлінських рішень.

- достовірність вихідних даних при виборі базових показників регіонального розвитку;
- відповідність системи індикаторів завданням щорічного аналізу і прогнозуванню економічного і соціального розвитку регіонів;
- максимальна інформативність результатів оцінки рівня розвитку регіонів, що забезпечує можливість прийняття оптимальних рішень на національному і регіональному рівнях державного управління;

- поєднання загальноекономічних індикаторів з показниками, що відображають результативність діяльності регіональних органів державної влади з вирішення найважливіших економічних і соціальних проблем.

У сучасній українській економіці реалізуються дві основні моделі регіонального розвитку – традиційна та інноваційна. Традиційна модель за своєю суттю є факторної. Економічна теорія виділяє чотири групи факторів виробництва: земля, праця, капітал, підприємницька діяльність. Крім цього, існує група так зва-

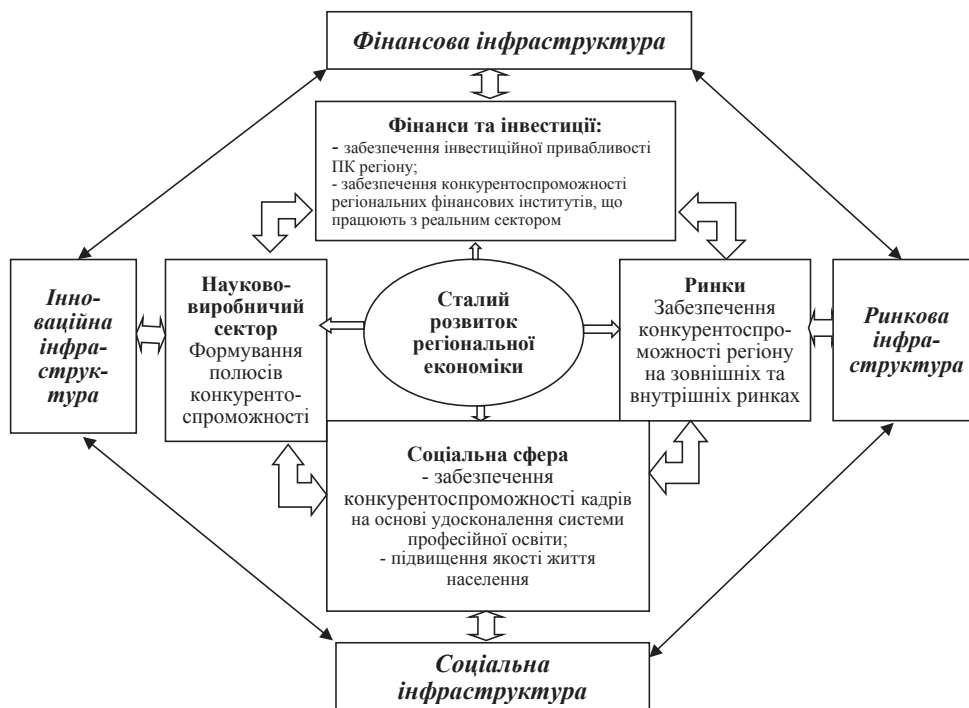

Рис. 1. Мультипарадигмальна модель розвитку регіональної економіки

Рис. 2. Ключові елементи регіональної економічної політики

них нових факторів, до яких відносяться інтелектуальний капітал, інформаційні, логістичні, а також екологічні фактори, саме їх використовує інноваційна модель економічного зростання. З позицій збалансованого розвитку регіону необхідно знайти рівновагу між традиційною і новою моделлю, максимально використовуючи наявні конкурентні переваги і розвиваючи нові. Мультипарадигмальна модель регіонального розвитку наведена на рис. 1.

Основною тезою, яку необхідно враховувати при формуванні регіональної економічної політики є те, що створювати і розвивати на регіональному рівні рівним чином всі фак-

тори неможливо. Для цільової підтримки необхідно виділити «полюси зростання», на основі яких формуються конкурентні переваги регіону. Полюси зростання, що впливають на розвиток регіону, – це механізми, які не тільки приваблюють, але і створюють спеціалізовані фактори. До таких механізмів відносяться, в першу чергу економічна політика регіону, яка включає інвестиційну, інноваційну, промислову, зовнішньоекономічну та кластерну політики та інструменти їх реалізації (рис. 2).

Склад основних сфер, об'єктів і суб'єктів реалізації основних завдань розвитку економіки регіону, опосередкова-

Таблиця 2

Основні сфери, об'єкти та суб'єкти реалізації ключових завдань розвитку економіки регіону, опосередкованих дією інституційних чинників

Ключові завдання розвитку економіки регіону	Основні сфери реалізації ключових завдань розвитку економіки регіону	Суб'єкти і об'єкти реалізації ключових завдань розвитку економіки регіону
1. Формування і розвиток інноваційної системи регіону	Реальний сектор економіки, фінансовий сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні організації – виробники наукомісткої продукції, НДД, виші, інститути розвитку, суб'єкти господарювання, що відносяться до інфраструктури інноваційної діяльності, їх менеджмент, органи державної влади та місцевого самоврядування
2. Становлення і розвиток нових видів економічної діяльності	Реальний сектор економіки, фінансовий сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні організації «нової економіки», некомерційні організації, в діяльності яких присутні інноваційні види робіт (послуг), їх менеджмент, органи державної влади та місцевого самоврядування
3. Формування і розвиток системи безперервної освіти населення та зростання масштабів її діяльності	Система професійної освіти	Установи системи основної і додаткової професійної освіти, їх менеджмент, органи державної влади та місцевого самоврядування
4. Розвиток процесів соціалізації економіки	Реальний сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні організації реального сектора економіки і некомерційні організації соціальної сфери, які беруть участь у реалізації програм соціалізації, що включають участь працівників в управлінні, власності, прибутках, їх менеджмент та органи державної влади
5. Підвищення рівня різноманітності форм просторової організації бізнесу	Реальний сектор економіки, фінансовий сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні і некомерційні організації, що є учасниками діяльності в особливих економічних зонах, економічних кластерах, технопарках, промислових парках, їх менеджмент, органи державної влади та місцевого самоврядування
6. Розширення сфери дії форм просторової організації бізнесу	Реальний сектор економіки, фінансовий сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні і некомерційні організації, що є учасниками діяльності, заснованої на міжрегіональній інтеграції (економічні кластери, вільні економічні зони, технопарки та ін.), їх менеджмент, органи державної влади та місцевого самоврядування
7. Формування та розвиток інфраструктури інвестиційної діяльності в регіоні	Фінансовий сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні і некомерційні організації, що надають посередницькі послуги реципієнтам і інвесторам, їх менеджмент, органи державної влади та місцевого самоврядування
8. Удосконалення законодавчої бази з регулювання процесів залучення зовнішніх інвестицій в регіон	Законодавча і виконавча влада регіону і муніципальних інститутів	Органи публічної влади
9. Забезпечення орієнтації діючих і нових форм організації бізнесу на розвиток міжрегіональних зв'язків	Реальний і фінансовий сектори економіки, законодавча і виконавча влада регіону і муніципальних інститутів	Комерційні організації, що реалізують стратегії, орієнтовані на розвиток міжрегіональних зв'язків, їх менеджмент, органи публічного управління
10. Стимулювання процесів освоєння господарюючими суб'єктами регіону нових сегментів національного і світового ринків товарів і послуг	Реальний сектор економіки, фінансовий сектор економіки, соціальна сфера	Комерційні і некомерційні організації, які реалізують стратегії, що передбачають експансію на ті чи інші сегменти світового ринку товарів і послуг, їх менеджмент, органи публічного управління

них дією інституційних чинників, можна визначити наступним чином (табл. 2).

Отже, сучасна несприятлива макроекономічна ситуація в Україні, дефіцит інвестицій та інновацій, стагнація виробництва, зниження життєвого рівня та соціального добробуту народу диктують необхідність створення ефективної, соціально орієнтованої і екологічно безпечної моделі суспільного розвитку. Така модель повинна ґрунтуватись на прогресивних економічних і науково-технічних зрушеннях, соціально орієнтованих ринкових перетвореннях, оздоровленні навколишнього середовища та екологізації суспільного життя на засадах сталого розвитку, використанні конкурентних переваг країни та її регіонів у міжнародному поділі та інтеграції праці [7, с. 4].

Висновки. Враховуючи основні положення економічної теорії та принципи регіонального управління, а також сучасні умови ринкових реформ та інституційних перетворень щодо розвитку регіонів України [8], необхідно якнайскоріше впровадження стратегічно виваженої регіональної політики, яка вирішить складні завдання, що стоять перед регіонами і допоможе вийти з кризи.

Таким чином, підсумовуючи усе вище перелічене, можна стверджувати, що управління збалансованим розвитком регіону – це вплив суб'єкта управління з метою підвищення рівня життя населення регіону та створення умов для економічного розвитку регіону на об'єкт управління за допомогою правових, економічних, фінансових, організаційних та інформаційних важелів у відповідності до Конституції, Законів, інших законодавчих актів України, стратегій та програм розвитку регіону.

Для того, щоб даний процес призводив до позитивних результатів, перед усім, необхідно деталізувати причини неефективного управління, виявити слабкі та сильні сторони та запропонувати шляхи вирішення існуючих проблем. Саме тому метою подальших досліджень повинно стати визначення передумов і факторів реформування управління збалансованим розвитком регіону.

Література:

1. Бойченко В. С. Теоретичні засади вивчення елементів управління розвитком регіону [Електронний ресурс] / В. С. Бойченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 9. Частина 1. – 2014. – С. 191-195. – Режим доступу : http://ej.kherson.ua/journal/economic_09/42.pdf.
2. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2014. – 512 с.
3. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
4. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені

М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. – Львів, 2015. – 204 с.

5. Заблудська І. В., Куляк А. І., Носкова С. А. Теоретичні аспекти та нормативно-правове забезпечення збалансованого розвитку регіону [Електронний ресурс] / І. В. Заблудська, А. І. Куляк, С. А. Носкова // Економіка та держава. – 2013. – №2. – С. 28-30. – Режим доступу : http://www.economy.in.ua/pdf/2_2013/9.pdf.
6. Лук'янихін В. О., Безуська А. Ю. Теоретико-методичні основи еколого-збалансованого управління соціально-економічним розвитком регіонів [Електронний ресурс] / В. О. Лук'янихін, А. Ю. Безуська // Економіка розвитку. – 2011. – № 2(58). – С. 36-40. – Режим доступу : http://www.ed.ksue.edu.ua/ER/knt/e112_58/u112lukj.pdf.
7. Масловська Л. Ц. Сталий розвиток продуктивних сил регіонів: теорія, методологія, практика : монографія. – К. : КНТЕУ, 2003. – 366 с.
8. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» // Сайт «Національна Рада Реформ». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/sites/default/files/pdf/Strategy2020updUA.pdf>.

Приходченко Т.А. Управление сбалансированным развитием региона

Аннотация. В статье сформированы теоретико-методические основы управления сбалансированным развитием региона. Исследовано понятие и сущность устойчивого развития региона и управления им. Обоснован методологический подход к управлению сбалансированным развитием региона. Разработана мультипарадигмальная модель регионального развития. Определен состав основных сфер, объектов и субъектов реализации задач развития экономики региона, опосредованных действием институциональных факторов.

Ключевые слова: регион, региональная экономика, региональное управление, устойчивое развитие, управление сбалансированным развитием региона.

Prykhodchenko T.A. Management of balanced development of the region

Summary. The article considers theoretical and methodological principles of a balanced development of a region. Investigated the concept and essence of the region's sustainable development and its management. Justified a methodological approach to the management of balanced development of the region. Developed a multi-paradigm model of regional development. A composition of the main areas, objects and subjects of the implementation of main tasks of development of the regional economy, which are mediated by the action of institutional factors, is determined.

Keywords: region, regional economy, regional governance, sustainable development, management of balanced development of region.